ṬAYLESĀNĪZĀDE ᶜABDULLĀH
(ö. 1794-95?)

HAYATI

Doğum ve ölüm tarihlerini kesin olarak bilmediğimiz Ṭaylesānīzāde Ḥāfiẓ el-Ḥācc ᶜAbdullāh Istanbul doğumludur. Babası Şeyḫ Ṭaylesānī Muṣṭafā (ö. ?) muhtemelen Mollā Gürānī semtindeki Fenā'ī mahallesinde Şerbetdār Şeyḫ Meḥmed Efendi (Ḫalvetī) tekkesinin ikinci şeyhidir. Babası sayesinde ilmiye mesleğine girdiği anlaşılan T.ᶜA. küçük yaşta iyi bir eğitim almıştır. "Ḥāfiẓ" ünvanı Kuran'ı ezberlediğinin delilidir.

Medrese tahsilinden sonra Cedid Nuruosmaniye müderrisi İbrāhīm Efendi'nin (ö. ?) ders yardımcılığını (muid) yaparken Receb 1173/Mart 1760 tarihinde şeyhülislam Veliyüddīn Efendi (ö. 1182/1768) tarafından müderris adaylığına (mülazemet) kabul edilmiş, imtihanlarını verdikten sonra ilk görev yeri olan Şeyḫ Necīb Medresesi müderrisliğine getirilmiştir (Şevval 1181/Şubat-Mart 1768). Ardından kadılığa geçmiş ve Rūmeli kazaskeri olan ve daha sonra şeyhülislamlığa getirilen Vaṣṣafzāde Meḥmed Esᶜad Efendi (ö. 1192/1178) sayesinde Muharrem 1187/Mart-Nisan 1773 tarihinde Tepedelen (Tepelenë) kadılığına atanmıştır. Ancak bu tayin kadılık listesine yazılmaktan ibaret kalmış, fiilen göreve tayin için sıra gelmeyeceği anlaşılan T.ᶜA. maaş derecesi de yükseltilerek Bosna eyaletinde Klis sancağı dahilindeki Gölḥisār (Jezero) kadılığına kaydırılmış, ilk fiili kadılığını burada icra etmiştir (Muharrem 1190/Şubat-Mart 1776). Bundan bir yıl sonra Rebiülahir 1191/Mayıs 1777 tarihinde Ḫūrpişte (Hrupišta) kadılığına getirilen T.ᶜA.'ın o sırada Şevvāl 1190/Aralık 1776 tarihinde şeyhülislamlığa atanan Vaṣṣafzāde Meḥmed Esᶜad Efendi'nin imamı olarak Istanbul'da bulunduğu göz önünde tutulacak olursa, kadılıkla ilgili işlerini görev yerine gitmeden naibleri vasıtasıyla yürütmüş olduğu sonucuna varılabilir. Zilkade 1191/Aralık 1777 tarihinde Prizren ve Suva Reka (Suharekë) kazaları için listeye yazılan T.ᶜA. fiili görev için sırası gelmeden bekleme süresini doldurmuş, bundan sonraki 48 ay boyunca başka bir kadılığa kaydını yaptıramamış, *Ta'rīḫ*'ini yazmaya da bu ikinci uzun bekleme yıllarında başlamıştır. Sonunda Muharrem 1201/Kasım 1786 tarihinde 300 akçe günlük maaşla Varna civarında Balçıq (Balchik) kazası kadılığına yazılmış, Zilkade-Zilhicce 1202/ Ağustos-Eylül 1788 tarihinde sırası geldiğinde de fiilen kadı olmuştur. Muharrem 1205/Eylül 1790 tarihine kadar bu görevde kalan T.ᶜA. süresini tamamladıktan sonra azl edilmiştir.[1]

Bundan sonraki resmi görevleri hakkında bilgiye ulaşılamayan T.ᶜA. geri kalan ömrünü eserine ait notları toplamakla geçirmiştir. Bu arada babasının tekkesinde şeyhlik yapmış olması muhtemeldir. *Mecmūᶜa-i Tekāyā*'da Şeyḫ Muṣṭafā'nın ölümü üzerine yerini alan oğlu Şeyḫ ᶜAbdullāh'ın 1209/1794-95 senesinde vefat ettiği bildirilmektedir ki,[2] adı geçen Şeyḫ ᶜAbdullāh'ın T.ᶜA. ile aynı kişi ise T.ᶜA.'ın ölüm tarihi de açıklığa kavuşmaktadır. Eserinde kendisi hakkında verdiği bilgilerden anla-

© Makalenin tüm hakları *Osmanlı Tarihçileri*'nin editörlerine aittir
(www.ottomanhistorians.com)

şıldığına göre ailesi uzun süre Üsküdar'da ikamet etmiş olan T.ᶜA. Meḥmed Esᶜad Efendi ve ailesinin himayesinde bulunmuştur. Bu yakınlık dolayısıyla muhitini genişlettiği, hem saraydan hem de ulema kesiminden önde gelen kişilerle irtibat kurduğu, eserini yazarken de bu çevrelerle olan ilişkileri sayesinde bilgi toplama imkanını elde ettiği düşünülebilir.

ESERLERİ

① *Ta'rīḫ*

T.ᶜA.'nın günümüze ulaşan tek telif eseridir. 25 Receb 1198-5 Rebiülevvel 1204/14 Haziran 1784-23 Kasım 1789 tarihleri arasındaki olayları kapsayan eserin bugüne kalan tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2158'de kayıtlıdır. Kütüphane kataloglarında eserin adı, fihrist kısmındaki tahrif edilmiş başlıktan hareketle *ᶜAṭāzāde, ᶜAṭṭārzāde Lebībā Ta'rīḫi* adıyla geçer. Halbuki fihrist kısmının başlığında sadece sonradan yazılmış "ᶜAṭāzāde" kaydı bulunur. "Şeyḫ Lebībā" kaydına ise kitabın açılır kısmının yan kalınlığında rastlanır. Her iki kayıt da sonradan eklenmiştir. Metnin içinde yazar adını açık bir şekilde "Ṭaylesānīzāde Ḥāfiẓ el-Ḥācc ᶜAbdullāh" olarak verir. Eserin bunun dışında özel bir adı yoktur.

Tek nüsha olan yazmanın baş tarafındaki fihrist kısmı eksiktir ve 101b varağına kadar olan başlıkları ihtiva eder. 18b varağında Fā'iż Efendi (ö. ?) adlı bir şaire ait *Miᶜrāciyye* kayıtlıdır. Kitabın varak numaraları buradan itibaren başlatılmıştır. Buna göre 1a-5a arasında *Miᶜrāciyye*, bunu takib eden 5b-131a arasında ise asıl metin bulunur. Yazma nüshanın genel görünüşü, müsvedde değil temize çekilmiş bir nüsha olduğunu düşündürmektedir. Temize çekme işlemi sırasında yer yer yanlışlıklar yapıldığı, kelimelerin atlandığı dikkat çekmektedir. Metin kenarlarında bu gibi yanlışları düzeltici bazı eklemeler yer alır. Metnin yazısı yer yer küçüktür ve sonlara doğru bozulmaktadır. Eserin sonu tamamlanmamış izlenimi verir.

Eser olayları günü gününe nakletse de kronolojide bazı atlamalar mevcuttur. Örneğin *Ta'rīḫ* 1198/1784 yılında başlar, fakat bu yıla ait Receb, Şaban ve Ramazan aylarındaki birkaç olaya temas edilip 1199/1785 tarihine geçilir. Ancak bu yıla ait olan olaylar Rebiülevvel ayından başlatılır. Metin Şaban 1199/Haziran 1785 tarihinden itibaren düzenli bir kronoloji takip etmeye başlar. Eserdeki olaylar daha çok yazarın kişisel gözlemlerini yansıtsa da yazar şifahi haber kaynaklarına da zaman zaman değinir ve duyarak naklettiklerini çoğu kere doğruluğunu onaylattıktan sonra eserine aldığını belirtir. Olaylar hakkında yoruma pek girmez. Bununla beraber hoşlanmadığı veya haklarında olumsuz dedikodular yapılan bazı kişilerin başlarına gelen kötü bir hadiseyi naklederken bu kişilerin bunu zaten hakkettiklerini belirten ifadelere yer verir. Hadiseleri, bilhassa magazin türü olayları, mesela cinayet, kavga, yangın, teftiş, idam, baskın vb. gibi olayları renklendirerek anlatma eğilimi dikkat çekicidir. Istanbul ile ilgili olayların ağırlıklı ve ayrıntılı olarak anlatılması eseri dönemin vakanüvis tarihlerinden ayıran en önemli özelliktir.

© Makalenin tüm hakları *Osmanlı Tarihçileri*'nin editörlerine aittir
(www.ottomanhistorians.com)

Eserin bir başka özelliği ise yazarın da mensup olduğu ilmiye teşkilatıyla ilgili haberlerin bolluğudur. Medrese ve kadılık atama listeleri, ulema arasındaki çekişmeler, talebeler arasındaki kavgalar, medrese imtihanları, imtihanda çıkan sorular, öğrencilerin başarı dereceleri gibi konulara yer verilmiştir. Oqmeydānı'ndaki ok atma yarışmalarından uzun uzadıya bahsedilir. Istanbul'daki asayiş meseleleri yazarı yakından ilgilendirir. Yeniçeri, kalyoncu gibi askeri sınıfların kavgaları, esnafa, halka ve kadınlara yönelik hareketleri canlı bir ifadeyle anlatılır. Istanbul'da çıkan yangınlar, doğal afetler ve hava durumu yazarın özel ilgisinden kaçmayan konulardır. Bunların yanı sıra resmi haberler, bürokrasi ve idaredeki tayinler, resmi törenler, elçilerin karşılanışı, taşradan ulaşan haberler, savaş ve cephe durumları, şahsi kahramanlıklar, piyasalardaki kıtlık yahut bolluklar, üzerinde durulan diğer konuları teşkil eder. 1201/1787'de başlayan Osmanlı-Avusturya savaşı ile ilgili bir bölüm kronolojik sıra bozularak esere eklenmiştir. Eserin tek nüshası eser ve yazarı hakkındaki bilgiler verilerek F. M. Emecen tarafından yayımlanmıştır. Bu yayında yazma nüshanın faksimilesi ve dizin de yer alır.

T.ᶜA.'ın Ḫalīl Ḥasīb Efendi'nin okçuluğa dair *Tuḥfetü'l-Ḥasīb* adlı eserini istinsah ederek 5 Muharrem 1177/16 Temmuz 1763 tarihinde tamamladığı ve bazı yerlerine menzilleri tamamlayıcı notlar eklediği bilinmektedir (M. Götz, *Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland*, 13: *Türkische Handschriften,* c. 4 (Wiesbaden, 1979), 308-309).

BİBLİYOGRAFYA

① *Ta'rīḫ*

Yazma: *Lebībā Ta'rīḫi* (hatalı başlıkla), Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2158 (*Istanbul Kütüphaneleri Tarih ve Coğrafya Yazmaları Kataloğu* (Istanbul, 1943), 168)

Edisyonlar: *Taylesanizade Hafız Abdullah Efendi Tarihi: Istanbul'un Uzun Dört Yılı, 1785-1789*, yay. Feridun M. Emecen (Istanbul, 2003).

Kaynaklar: Istanbul Müftülük Arşivi, *Rumeli Kazaskerliği Ruznamçe Defterleri*, no. 33, 84, 107, 122, 129, 132, 133, 151, 155, 156, 159. Zakir Şükri Efendi, *Mecmūᶜa-i Tekāyā*, haz. M. S. Tayşi (Freiburg, 1980), 7, 34. F. M. Emecen, "Tarih-i Lebiba'ya Dair," *Tarih Dergisi*, 33 (1982), 237-254.

---

[1] Feridun Emecen, "Tarih-i Lebiba'ya Dair", *Tarih dergisi*, 33 (1982), 238-243.
[2] Zakir Şükri Efendi, *Mecmūᶜa-i Tekāyā*, haz. M. S. Tayşi (Freiburg, 1980), 7, 34.

Feridun EMECEN
Ağustos 2005

© Makalenin tüm hakları *Osmanlı Tarihçileri*'nin editörlerine aittir
(www.ottomanhistorians.com)